

بسم الله الرحمن الرحيم

موضوع مقاله:

عوامل تحکیم ولایت‌مداری در جامعه در آیات و روایات

نویسنده و گردآورنده:

الهه محمدیان نسب

فهرست مطالب:

1. چکیده و مقدمه.....3
2. مفهوم‌شناسی ولایت.....4
3. اقسام ولایت.....5
4. ولایت مداری.....8
5. جایگاه ولایت در قرآن و روایات.....9
6. ولایت فقیه در عصر غیبت.....13
7. عوامل تحکیم ولایت مداری در جامعه.....14
8. آثار ولایت مداری در جامعه.....22
9. آسیب شناسی در ولایت مداری.....26
10. نتیجه گیری.....28
11. منابع.....29

عوامل تحکیم ولایت‌مداری در جامعه در آیات و روایات

چکیده:

ولایت‌مداری به‌عنوان یکی از مفاهیم بنیادین در نظام فکری اسلام است که نقش محوری در هدایت و انسجام امت اسلامی ایفا می‌کند. این اصل، پیوندی عمیق میان مردم و اولیای الهی، از پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت(ع) تا ولی فقیه در عصر غیبت برقرار می‌سازد. پژوهش حاضر با هدف تبیین مبانی نظری و راهکارهای عملی تحکیم ولایت‌مداری، با روش تحلیلی توصیفی به بررسی آیات قرآن کریم و احادیث معصومین(ع) می‌پردازد. در این راستا، ابتدا مفاهیم ولایت و اقسام آن تبیین شده است و سپس جایگاه ولایت در قرآن و روایات تشریح می‌گردد. در ادامه، عوامل تقویت ولایت‌مداری در جامعه، نظیر ایمان و معرفت، محبت و مودّت و تبعیت عملی از اولیای الهی نیز بررسی می‌شود. این مقاله با بهره‌گیری از منابع معتبر دینی، نشان می‌دهد که ولایت‌مداری نه تنها موجب تعالی معنوی فرد، بلکه ضامن پایداری عدالت، امنیت و مقاومت در برابر هجمه‌های دشمنان در سطح جامعه است.

کلید واژه ها : ولایت‌مداری، اطاعت از ولیّ امر، جامعه اسلامی، مشروعیت الهی

مقدمه

ولایت‌مداری، به‌عنوان یکی از ارکان اساسی در نظام ارزشی اسلام، جایگاه والایی در تعالیم قرآنی و سنت نبوی دارد. این مفهوم، دربردارنده پیوند عمیق میان امت اسلامی و رهبران الهی، یعنی پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت طاهرین(ع) است. با نگاهی به تاریخ صدر اسلام، به‌روشنی مشاهده می‌شود که انحراف از مسیر ولایت الهی، سبب تزلزل در بنیان‌های دینی و گسترش انحرافات عقیدتی و سیاسی در جامعه اسلامی شده است. در مقابل، جوامعی که بر محور ولایت اهل بیت(ع) استوار بوده‌اند، از انسجام، عدالت، و معنویت بیشتری برخوردار بوده‌اند[1].

[1]. (مانده: ۵۵؛ نهج‌البلاغه: خ ۲؛ الإرشاد مفید: ۱۸/۱؛ المیزان: ۱۰/۶؛ مطهری، امامت و رهبری)

در عصر حاضر نیز، با توجه به نقش محوری ولایت فقیه در ساختار جمهوری اسلامی ایران، ضرورت پرداختن به عوامل تحکیم ولایت‌مداری بیش از پیش احساس می‌شود. فهم صحیح از ولایت، تمسک به آن، و پاسداری از ارزش‌های ولایی، نه تنها موجب رشد و بالندگی معنوی فرد می‌گردد، بلکه عامل مهمی در تقویت انسجام اجتماعی، عدالت‌محوری و ایستادگی در برابر نظام سلطه جهانی است [2].

هدف این پژوهش با روش تحلیلی، بررسی دقیق آیات قرآن کریم و احادیث اهل بیت (ع) در تبیین ابعاد مختلف ولایت‌مداری و ارائه راهکارهایی برای تحکیم آن در جامعه اسلامی معاصر است. در این راستا، ضمن تبیین مفاهیم کلیدی، به عوامل تأثیرگذار بر نهادینه‌سازی ولایت در سطح فردی و اجتماعی پرداخته و با بهره‌گیری از منابع اصیل اسلامی، راهکارهایی جهت تثبیت فرهنگ ولایی در جامعه ارائه خواهد شد [3].

در ادامه این تحقیق ما به سه پرسش اساسی زیر پاسخ می‌دهیم:

- 1) مفهوم ولایت‌مداری در آیات قرآن و روایات اهل بیت (ع) چگونه تبیین شده و چه جایگاهی در نظام ارزشی اسلام دارد؟
- 2) چه عواملی در تحکیم و نهادینه‌سازی فرهنگ ولایت‌مداری در سطوح فردی و اجتماعی مؤثرند؟
- 3) ولایت فقیه در عصر غیبت چه نقشی در استمرار ولایت‌مداری ایفا می‌کند و چگونه می‌توان این اصل را در جامعه معاصر تقویت نمود؟

1. مفهوم شناسی ولایت

1.1 معنای لغوی ولایت

«ولایت» در لغت عرب، برگرفته از ریشه «وَلَّى» است که به معنای قرب، نزدیکی، و پیوستگی می‌باشد. راغب اصفهانی در المفردات بیان می‌دارد که ولایت به معنای نصرت، محبت، قیومیت و سرپرستی آمده است. واژه‌های 'ولایت' و 'ولایت' از نظر لغوی نزدیک‌اند اما در اصطلاح معانی متفاوتی دارند: ولایت با کسره واو بیشتر بر محبت و دوستی دلالت دارد و ولایت با فتح به معنای سرپرستی و حکومت است [4].

[2] (ولایت فقیه مطهری؛ حکومت اسلامی امام خمینی؛ طرح کلی، خامنه‌ای)

[3] (ر.ک: المیزان؛ اصول کافی؛ تفسیر نور؛ بحار: ۸۳/۲۳)

[4] ر.ک: المفردات، راغب؛ مجمع‌البحرین؛ التحقيق فی کلمات القرآن

1.2 معنای اصطلاحی ولایت

مقام معظم رهبری، حضرت آیت الله خامنه‌ای، در تبیین اصطلاحی این مفهوم می‌نویسند: ولایت، یعنی اداره جامعه بر اساس احکام اسلام، و این معنا، چیزی فراتر از صرف ارشاد و راهنمایی است. در دوره حضور معصوم، این مسئولیت با پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) بود و پس از آغاز غیبت کبری، این وظیفه سنگین بر دوش فقیه جامع‌الشرایط قرار می‌گیرد، کسی که با شناخت عمیق از اسلام، توانایی اداره جامعه و پاسداری از احکام الهی را دارد. [5]

2. اقسام ولایت

2.1 ولایت تکوینی: به معنای تسلط حقیقی اولیای الهی بر عالم وجود است، تسلطی که برخاسته از مقام

قرب، طهارت باطنی، و فنا در اراده الهی است. این نوع ولایت، فراتر از ولایت تشریعی و بیرونی، نوعی نفوذ معنوی و تسلط باطنی بر هستی است، که تنها در پرتو عبودیت کامل و خالصانه در برابر پروردگار حاصل می‌گردد. اولیای الهی به واسطه‌ی این مرتبه از ولایت، به إذن خداوند، قادر بر تصرف در عالم طبیعت، احیای مردگان، شفا دادن بیماران، و انجام امور خارق‌العاده هستند، بی‌آن که ذره‌ای از مسیر عبودیت و بندگی خارج شوند [6].

در منابع اسلامی، از جمله آیات و روایات، شواهد متعددی بر اثبات ولایت تکوینی برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام ذکر شده است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى» (انفال، ۱۷). در این آیه، عمل پیامبر صلی الله علیه و آله به خداوند نسبت داده شده است، که حاکی از اتحاد اراده‌ی بنده‌ی کامل با اراده‌ی الهی و نمود ولایت تکوینی است. این تسلط بر عالم، نه از سر استقلال، بلکه از مجرای بندگی و فانی شدن در ذات اقدس الهی تحقق می‌یابد [7].

در حدیثی از امام صادق علیه السلام آمده است: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَنَا فَأَحْسَنَ خَلْقَنَا وَصَوَّرَنَا فَأَحْسَنَ صُورَنَا، وَ جَعَلَنَا عَيْنَهُ فِي عِبَادِهِ، وَ لِسَانَهُ النَّاطِقَ، وَ يَدَهُ الْمَبْسُوطَةَ عَلَى خَلْقِهِ،...»

[5] (طرح کلی، آیت الله خامنه‌ای؛ خارج فقه، ولایت فقیه)

[6] (المیزان ۲۷۰/۱؛ بحار ۲۶/۲۶؛ آموزش عقاید، مصباح)

[7] (انفال ۱۷؛ المیزان ۳۲۴/۹؛ بحار ۳۴۰/۲۵)

همچنین پیامبر اسلام(ص) فرمود:

أنا مدينة العلم و عليٌّ بأبها

من شهر علم هستم و علی(ع) دروازه آن است.

این حدیث شریف نشان می‌دهد که اتصال به ولیّ الهی، لازمه رسیدن به معرفت، اخلاق و کمال انسانی است. از این‌رو، ولایت‌مداری، زمینه‌ساز پرورش انسان‌هایی وارسته، متعهد و الهی در همه عرصه‌های زندگی خواهد بود[49]

7.4 عدالت اجتماعی:

یکی از ثمرات ارزشمند ولایت‌مداری، تحقق عدالت در ابعاد گوناگون اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. وقتی رهبری جامعه در دست ولیّ الهی یا نماینده شایسته او باشد، عدالت نه تنها به عنوان یک شعار، بلکه به عنوان یک اصل عملی در ساختار جامعه جاری می‌گردد.

در تاریخ اسلام، حضور اولیای الهی در رأس حکومت—همچون امیرالمؤمنین علی(ع) نمونه‌ای بی‌نظیر از اجرای عدالت در برخورد با دشمن و دوست، غنی و فقیر، و حفظ حقوق مردم بود. ایشان نه تنها عدالت را در سخن، بلکه در عمل و حتی در ساده‌ترین امور زندگی خود رعایت می‌کردند.

قرآن کریم می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ (نحل: ۹۰)

بی‌گمان خداوند به عدالت و نیکوکاری فرمان می‌دهد.

این آیه، پایه و اساس رفتار اجتماعی در جامعه اسلامی را معرفی می‌کند؛ و هنگامی که ولایت در جامعه مستقر باشد، اجرای این فرمان الهی ممکن و ماندگار می‌شود.

ولایت‌مداری همچنین ضامن حمایت از مظلومان، مبارزه با تبعیض و جلوگیری از فساد ساختاری است. در سایه آن، مسئولان خود را پاسخ‌گو در برابر خدا و مردم می‌دانند، و ارزش‌های انسانی چون انصاف، مساوات، و حقوق محرومان، پاس داشته می‌شود[50].

[49] قرآن کریم، سوره بقره: 257 بحار الأنوار، ج ۳۵، ص ۲۴۵

[50] القرآن الکریم، سوره نحل، آیه 90 نهج البلاغه، خطبه 216

7.5 امنیت پایدار:

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای ولایت‌مداری در جامعه، تحقق امنیت پایدار است؛ امنیتی برخاسته از درون مردم و مبتنی بر اعتماد، ایمان و انسجام. وقتی مردم به ولیّ الهی و نظام ولایی اعتماد داشته باشند، با جان و دل در حفظ نظم، آرامش و اقتدار ملی مشارکت می‌کنند ولایت‌مداری، دل‌ها را به یک قطب الهی متصل می‌سازد و جامعه را از تفرقه، بی‌اعتمادی و آشوب درونی حفظ می‌کند. در واقع، ریشه امنیت واقعی نه در ابزارهای سخت، بلکه در پیوند قلبی مردم با رهبر دینی و ایمانی آنان است. در تاریخ صدر اسلام نیز، هر جا مردم با ولیّ خدا همراه بودند، امنیت، آرامش و شکوفایی اجتماعی شکل گرفت. نمونه‌ی روشن آن، دوره حکومت امیرالمؤمنین علی(ع) است که با وجود فتنه‌ها، پایگاه مردمی آن حضرت، عامل اصلی حفظ امنیت و عدالت در جامعه بود.

قرآن کریم می‌فرماید:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُونَ (انعام: ۸۲)

کسانی که ایمان آوردند و ایمان خود را با ظلم (شرک یا گناه) نیالودند، برای آنان امنیت است و آنان هدایت‌یافتگانند.

این آیه نشان می‌دهد که امنیت، ثمره ایمان خالص و پیروی از مسیر هدایت الهی است. از این‌رو، جامعه‌ای که ولایت‌مدار و ایمان‌محور باشد، از درون مقاوم و از بیرون مقتدر خواهد بود. [51]

8. آسیب شناسی در ولایت‌مداری

در طول تاریخ، گاهی ضعف در پابندی به اصل ولایت، آسیب‌هایی جدی به امت اسلامی وارد کرده است. از جمله مهم‌ترین این آسیب‌ها عبارت‌اند از:

8.1 ضعف معرفتی:

یکی از اساسی‌ترین عوامل تضعیف ولایت‌مداری در جامعه، فقر معرفتی نسبت به حقیقت "ولایت" و جایگاه ولیّ الهی است. بسیاری از افراد، به دلیل ناآگاهی از آموزه‌های قرآنی و روایی در مورد ولایت، آن را صرفاً در سطح عاطفی یا شعاری می‌بینند، در حالی که ولایت یک حقیقت عمیق اعتقادی، اجتماعی و سیاسی است.

[51] انعام: ۸۲؛ مطهری، ولایت فقیه، ۱۳۷۸؛ جوادی آملی، ولایت فقیه، ۱۳۸۵

نبود شناخت صحیح از ولیّ الهی موجب می‌شود که افراد نتوانند بین ولایت الهی و مصادیق آن در تاریخ و زمان حال تمایز قائل شوند. در نتیجه، ممکن است به جای تبعیت از ولیّ واقعی، به دنبال الگوهای نادرست و غیرولایی بروند و این مسئله، زمینه‌ساز انحراف در مسیر دین و حتی بدعت‌گذاری در اعتقادات و اعمال دینی می‌گردد.

به عبارت دیگر، اگر جایگاه و نقش ولیّ الهی به درستی برای مردم تبیین نشود، ولایت‌گریزی، التقاط فکری، افراط و تفریط و در نهایت، سست‌شدن پایه‌های دین در جامعه، از نتایج حتمی آن خواهد بود. [52]

8.2 تأثیر تبلیغات دشمن:

دشمنان اسلام با استفاده از رسانه، فضای مجازی و نفوذ فرهنگی، سعی در تخریب چهره ولایت و ایجاد شبهه دارند. قرآن کریم در این باره هشدار می‌دهد:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ... (انفال: ۳۶)

بی‌تردید کسانی که کافر شدند، اموال خود را خرج می‌کنند تا (مردم را) از راه خدا بازدارند...

این آیه نشان می‌دهد که دشمن برای مقابله با دین خدا و رهبران الهی، از همه امکانات خود بهره می‌گیرد. پس بر مؤمنان است که با شناخت ابزار دشمن، تقویت بینش دینی و حضور مؤثر در میدان فرهنگ، توطئه‌های تبلیغاتی را خنثی کنند [53].

8.3 دنیاگرایی:

گرایش به دنیا، اشرافی‌گری و رفاه‌طلبی باعث فاصله گرفتن از آرمان‌های ولایی می‌شود. این مسئله از عوامل مهم ضعف در عمل به ولایت‌مداری است. قرآن کریم درباره خطر دل‌بستگی به دنیا می‌فرماید:

زَيْنَ النَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ... (آل عمران: ۱۴)

ترجمه: برای مردم، حبّ شهوات، از زنان، فرزندان، مال‌های هنگفت از طلا و نقره... زینت داده شده است.

این آیه نشان می‌دهد که علاقه افراطی به مظاهر دنیا می‌تواند انسان را از هدف اصلی خلقت، یعنی بندگی خدا و تبعیت از اولیای الهی، بازدارد. بنابراین، برای حفظ روح ولایت‌مداری، باید دنیا را در حد وسیله دانست، نه هدف. [54]

[52] مطهری، مرتضی، ولایت فقیه: تبیین و تحلیل اصول و مبانی، تهران: انتشارات صدرا، 1388

[53] طبرسی، فضل بن حسن، مجمع‌البیان، ج 5، ص 256 [54]. قرآن کریم، آل عمران: ۱۴؛ طبری، محمد بن جریر، تفسیر طبری، ج 4، ص 120

8.4 نفاق و دوگانگی:

یکی از آسیب‌های جدی در عرصه ولایت‌مداری، ظاهرگرایی بدون التزام قلبی و عملی به ولایت است. در این حالت، افراد یا گروه‌هایی ممکن است در گفتار، شعار و ظاهر خود را ولایت‌مدار نشان دهند، اما در عمل، با ولیّ جامعه همراه نباشند و حتی در مسیر او سنگ‌اندازی کنند.

این نفاق عملی می‌تواند از روی مصلحت‌اندیشی‌های دنیوی، ترس از هزینه‌ها، یا حتی منافع شخصی و گروهی نشأت بگیرد. چنین رفتارهایی، نه‌تنها مسیر رشد جامعه ولایی را مسدود می‌کند، بلکه موجب سردرگمی، بی‌اعتمادی و تضعیف جبهه حق در مقابل دشمنان می‌شود.

از نظر آموزه‌های اسلامی، این نوع دوگانگی رفتاری بسیار خطرناک‌تر از دشمنی آشکار است؛ چرا که نفاق، چهره‌ی خود را پشت نقاب دین و ارزش‌های ولایی پنهان می‌کند و به تدریج فضای جامعه را آلوده به بی‌صدافتی و بی‌ثباتی می‌سازد [55].

نتیجه‌گیری

ولایت‌مداری به‌عنوان یکی از اصول بنیادین دین اسلام، تأثیر عمیقی بر هدایت فرد و جامعه دارد. در قرآن و روایات اهل بیت (ع)، ولایت به‌عنوان یک مسیر روشن و قابل اعتماد برای رسیدن به کمالات انسانی و اجتماعی معرفی شده است. در حقیقت، ولایت‌مداری، نه تنها ضامن هدایت فردی است، بلکه به‌عنوان ساختار اجتماعی و سیاسی، جامعه اسلامی را به سوی عدالت، آرامش و رشد معنوی سوق می‌دهد. آیات و روایات متعدد نشان می‌دهند که پیروی از ولیّ الهی، فارغ از هر گونه تردید و تشکیک، راهی است برای استقرار عدالت و تحقق وحدت در جامعه اسلامی.

در عصر کنونی، با توجه به فتنه‌ها و تهاجم فرهنگی دشمنان اسلام که همواره در تلاش‌اند تا مفاهیم اصیل دینی را تحریف کرده و جامعه را از مسیر صحیح هدایت منحرف سازند، تقویت و نهادینه کردن اصل ولایت‌مداری از اهمیت بیشتری برخوردار است. ولایت‌مداری تنها در قالب شعار و کلام نمی‌تواند مؤثر باشد، بلکه باید در عمل و رفتار فردی و اجتماعی بروز پیدا کند. در چنین جامعه‌ای، بصیرت دینی مردم موجب می‌شود تا در برابر بحران‌ها، فتنه‌ها و چالش‌های مختلف، توان مقاومت و ایستادگی داشته باشند.

[55] قرآن کریم، سوره منافقون: 1-3؛ طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ج 18، ص 304

بنابراین، جامعه‌ای که بر اساس ولایت اداره می‌شود، نه تنها از لحاظ معنوی رشد می‌کند بلکه از لحاظ اجتماعی و سیاسی نیز قدرت مقابله با دشمنان را خواهد داشت. این جامعه می‌تواند در برابر فشارهای خارجی مقاوم باشد، در درون خود باصلابت و متحد باقی بماند و در مسیر تعالی الهی حرکت کند. در این راستا، هر فردی که به ولایت‌مداری باور داشته باشد، باید در عمل و رفتار خود، در حوزه‌های مختلف زندگی، از ولیّ الهی پیروی کند تا جامعه‌ای سالم، با ثبات و الهی شکل گیرد.

آخِرَ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

منابع

قرآن کریم	مسند احمد بن حنبل
نهج البلاغه	وسائل الشيعة
الإرشاد	تهذيب الأحكام
الميزان	فقه الرضا
امامت و رهبری	ينابيع المودة
ولایت فقیه	تفسير نمونه
حکومت اسلامی	کتاب تربیت دینی در اسلام
طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن	نقش نخبگان و علما در تحکیم ولایت‌مداری
اصول کافی	ولایت و امامت در اندیشه اسلامی
تفسیر نور	سیری در زندگی علی بن ابی‌طالب(ع)
بحار الأنوار	انتظار و فرهنگ شیعی
المفردات	اصول فلسفه و روش رئالیسم
مجمع‌البحرین	مسئولیت‌پذیری و حضور فعال در جامعه
التحقیق فی کلمات القرآن	علم دینی و تمدن‌سازی
آموزش عقاید	صحیح مسلم
تفسیر قمی	ولایت فقیه: تبیین و تحلیل اصول و مبانی
شواهد التنزیل	تفسیر طبری
احتجاج	مجمع البیان الغدير